

Sár Csaba*

A SZERZŐI JOG KIHÍVÁSAI A XXI. SZÁZADBAN

Manapság mind a szerzői jogi tartalom-előállítók és -kereskedők, mind pedig a szerzői jogászok gyakran hangoztatják, hogy a digitális tartalomipar és tartalomterjesztés területén kétségkívül megfigyelhető válságjelenségekért elsősorban a digitális technika, illetve az arra épülő különböző tartalomterjesztési, közvetítési csatornák, (mint pl. az internet) a felelősek. Ugyancsak gyakran elhangzó álláspont, hogy a válság okai a szerzői jogi védelem gyengítéséért, lebontásáért harcoló különböző felhasználói, illetve távközlési gazdasági érdekcsoportok, amelyek időnként partnerre lelnek egyes fejlődő országokban és nemzetközi nem kormányközi szervezetekben, amelyek nemzetközi szinten a szerzői jog intézményeinek lebontására törekuszenek. Mások, így pl. az ún. creative commons irányzat hívei, általában a szerzői jog „elavult” intézményrendszerében vélik megtalálni a válság fő okát.

Úgy gondolom, a szerzői jog válságjelenségei nem valamilyen végzetes „katasztrófát” vetítenek előre, a digitális korban nincs vége sem a kultúrának, sem a szerzői jognak. A problémák elsősorban azt jelzik, hogy változtatásra van szükség, méghozzá elsősorban szemléletmódbeli változtatásra a kulturális javak jogtulajdonosai, jogosulti képviselői szervezetei mint ún. „jogosultak”, másrészt a művek, tartalmak közvetítői, terjesztői, azaz a „felhasználók” viszonyában.

Ahelyett, hogy a bajokért az internetet, a digitális technikát, a felhasználókat vagy a szerzői jogi rendszert hibáztatnánk, a szerzői jogosulti szervezetek és a felhasználók közötti „klasszikus felálláson”, a gyenge szerző és a gazdasági erőfölényével visszaélni hajlamos felhasználó modelljén alapuló szemléletmódon kellene alapvetően változtatni. E szemléletváltásban kezdeményező, de legalábbis az eddiginél sokkal együttműködőbb szerepet kellene vállalniuk a szerzők jogaival rendelkező, illetve azokat képviselő szervezeteknek, amelyek mára már maguk is a felhasználókkal azonos gazdasági súlycsoportba tartozó versenyszereplők. A cél a digitális környezetre szabott, okos üzleti modellek mentén kialakítandó együttműködési struktúrák létrehozása.

Igaz, hogy még csak a modellkeresés fázisában vagyunk, de éppen most, ebben a fázisban elengedhetetlen a szerzői jogosulti képviselői szervezetek részéről az új, aktív – az eddigi defenzív, alapvetően konfliktusorientált szemléletmóddal szakító – megközelítés. Ennek pedig alapvető előfeltétele a digitális tartalomipar, illetve tartalomterjesztés működésének, gazdasági jellegzetességeinek, problémáinak megértése, a felhasználókkal való párbeszéd.

* Sár és Társai Ügyvédi Iroda

A szerzői jogi ipar jelentős gazdasági súlya

Öröndetes, hogy a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület az elmúlt évtizedben kiterjesztette tevékenységét a szerzői jog területére, és 1996 óta Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesületként működik. Az egyesület honlapján található általános ismertető az egyesület tevékenységi körének a szerzői joggal való kiegészítését a következőképpen indokolja: „Az Egyesület jelenlegi, tevékenységi körének megfelelően kiterjesztett elnevezését 1996-ban a magyar szabadalmi rendszer és a Magyar Szabadalmi Hivatal fennállásának 100. évfordulója tiszteletére tartott ünnepi egyesületi közgyűlés hagyta jóvá. A MIE korábbi nevének kibővülése híven tükrözi azt, hogy az iparjogvédelem és a szerzői jogok oltalma egyre inkább a szellemi alkotások komplex jogvédelmét esetenként párhuzamosan, egymást kiegészítve, számos esetben pedig egymást legalább részlegesen átfedve és áthatva biztosító jogterületekké fejlődtek, amelyek a szellemi tulajdonjogok oltalmának egyenrangú részterületeit alkotják.”¹

A komplex jogvédelem és az egymást átható jogterületek sajátosságán túl a szerzői jogi területnek az iparjogvédelem mellé történő felemelése mellett szól a szerzői jog egyre nagyobb társadalmi, kulturális és gazdasági jelentősége is.

A WIPO által kiadott módszertani útmutató² alapján végzett felmérés 2005. novemberben megjelent adatai szerint 2002-ben Magyarországon a teljes ún. szerzői jogi ágazatnak a GDP-hez való hozzájárulása 6,668%-ot tett ki, míg a szoros értelemben vett szerzői jogi ipar GDP-hez való hozzájárulása 3,96% volt.³ A felmérés megállapításai azt mutatják, hogy ezzel – a gépipar, a vegyipar vagy az építőipar súlyával összemérhető eredménnyel – a nemzetközileg is magas hozzájárulási arányok alapján a szerzői jogi ágazat súlyát tekintve Magyarország az Európai Unió élvonalába tartozik.

A WIPO ilyen tárgyú nemzetközi felméréseinek eredményei a szerzői jogi ágazatok kiemelkedő gazdasági súlyát mutatják világszerte. A 2004-re vonatkozó adatok tanúsága szerint a szerzői jogi alapú gazdasági ágazatok GDP-hez való hozzájárulása általában 3 és 7% közötti az egész világon, mind a fejlett, mind a felmérésekben részt vevő fejlődő országokat tekintve.

Az Amerikai Egyesült Államokra vonatkozó gazdasági statisztikai adatok szerint 2002-ben a szorosán vett szerzői jogi tartalomiparnak az USA exportjához való hozzájárulása 89,26 milliárd USD volt, amely hozzájárulás mértéke szinte minden iparágat megelőz, ideértve az autógyártást és a mezőgazdaságot is.

A szerzői jogi ipar szintén az egyik legnagyobb és legmagasabb jövedelmet biztosító ágazatok egyike világszerte. Magyarországon 2002-ben a szorosán vett szerzői jogi ágazatban

¹ A Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület internetes honlapja; www.mie.org.hu. Bemutatkozunk. Bemutakozik a MIE. 1. bekezdés

² Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-Based industries. WIPO, 2003

³ *Penyigey Krisztina, Munkácsi Péter: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon.* MSZH, 2005

dolgozók számaránya – az USA adataihoz (4%) hasonlóan – a teljes munkaerőpiacon belül 4,154%, míg az ebben az ágazatban jelentkező munkaerő-jövedelem 4,218% volt.

Ami az Európai Uniót illeti, a szerzői jogi ipar 2000-ben az EU összes GDP-jéhez majdnem 4%-kal járult hozzá, míg ezen ágazat az összes foglalkoztatás 2,02%-át tette ki.⁴

A szerzőijog-tulajdonosok veszteségei

A WIPO-felmérések alapján olyan markáns álláspont fogalmazódott meg a szerzői jogi védelemmel foglalkozó nemzetközi szakmai szervezetek, mint pl. az amerikai könyvkiadói, zenei, film- és szoftveripari szakmai érdek-képviselési szerveket magában foglaló IIPA részéről, hogy a szerzői jogi ipar nagyarányú gazdasági hozzájárulásának kulcsa az erős szerzői jogi védelem.⁵

Általános elv, hogy a hatékony szerzői jogi védelem az alkotás ösztönzését szolgálja. A hatékony jogvédelem hiánya az alkotók, a jogtulajdonosok gazdasági értelemben vett ösztönzését, végső soron a kultúra fejlődését veszélyeztetné.

Mielőtt azonban a szerzői jogi ágazat gazdasági jelentősége és az erős szerzői jogi védelem között egyenes összefüggést állapítanánk meg, nem szabad elfelejtenünk, hogy a szerzői jogi tartalomipar folyamatosan jelentős gazdasági veszteségeket szenved el. A legsúlyosabb veszteségekkel a zenei hangfelvételiipar (leginkább a könnyűzenei) küzd. A hangfelvételiipar nemzetközi szakmai szervezete, az IFPI adatai szerint a 2000-től 2003-ig terjedő hároméves időszakban a hangfelvételiipar világszintű éves vesztesége 20%-os (!) mértékű volt.⁶ Az IFPI adatai szerint a visszaesés valamelyest csökkent, de továbbra is folytatódik.⁷

A veszteség a filmiparban is jelentős. Az MPAA, a filmipar amerikai szakmai egyesülete az amerikai filmstúdiók veszteségét 2005-re vonatkozóan világszinten 6,1 milliárd USD összegben határozta meg. Az MPAA tanulmánya szerint a filmcégek kalózkodás miatt elszenvedett piacvesztésének mértékét tekintve Magyarország nemzetközi összehasonlításban a harmadik helyen áll Kína és Oroszország után a potenciális teljes magyarországi piac 73%-ának elvesztésére tekintettel.⁸

A magyarországi statisztikák szerint is, a szerzői jogi ipar kiemelkedő gazdasági súlya ellenére, az ágazat válságban van, és óriási veszteségeket szenved el évről évre. Az IIPA 2006. évi országjelentése szerint a szoftver-, film-, hangfelvétel- és könyvkiadási ipar teljes vesz-

⁴ Robert G. Picard, Timo E. Toivonen, Mikko Grönlund: Report on the Contribution of Copyright and Related Rights to the European Economy. Európai Bizottság Belső Piaci Főigazgatóság, 2003

⁵ IIPA (International Intellectual Property Alliance): Initial Survey on the Contribution of the Copyright Industries to Economic Development. April 2005, p. 10.; www.iipa.com

⁶ Az IFPI finnországi szervezetének honlapjáról származó információk szerint. Megjelent a www.ifpi.fi honlapon elérhető 2004. április 7-i cikkben

⁷ Lásd pl. az IFPI lengyelországi szervezetének honlapján megjelent információkat: www.zpav.pl. Ezek szerint pl. 2004-ben a zenei hangfelvételiipar világszintű vesztesége 7,6%-os volt.

⁸ Worldwide Study of Losses to the Film Industry & International Economies due to Piracy; Pirate Profiles. MPAA, 2006. Megjelent: www.fact-uk.org.uk/site/media_centre/documents

tesége 2005-ben összesen 182,7 millió USD volt, amely veszteség mintegy 50%-kal haladta meg a 2004. évi mértéket, ami pedig 40%-kal volt magasabb, mint a 2003. évi veszteség. Az évi 40-50%-os veszteségnövekedésen túl különösen riasztóak a filmipar veszteségeire vonatkozó mutatók, mely szerint 2005-ben a 182,7 millió USD veszteségből 102 millió USD veszteség keletkezett csak a filmiparban Magyarországon.⁹

Növekvő súlyú szerzői jogi ágazat – jogosulti piacvesztés

A veszteségek, a piacvesztés és a szerzői jogi kalózkodás okozta károk elemzése rendkívül komplex feladat. A különböző statisztikák más és más módon készülnek. A zenei hangfelvételipar esetében egyértelműen világszintű eladáscsökkenés mutatkozik, még ha a csökkenés mértéke mintha egyre alacsonyabb lenne is. A filmiparra vonatkozó MPAA-mutatók a kalózkodás okozta hatalmas veszteségről beszélnek, míg a filmek DVD-forgalmazásából származó bevételek egyelőre még évről-évre nőnek.

A jogosultakat érő károk, veszteségek kétségkívül számottevőek, még ha pontos mértékük nehezen határozható is meg. Az is kétségtelen, hogy a kalózkodás nemcsak a szerzői jogosultaknak, de az államnak is veszteséget okoz az elmaradt adó- és járulékbévételek miatt.

Ugyanakkor nem teljesen világos, hogyan lehetséges, hogy a kalózkodás – bizonyos ágazatokban (filmipar) – egyre növekvő súlya ellenére a szerzői jogi ágazat teljesítőképessége összességében mégis ilyen számottevő. Sőt, bár Magyarországon még várunk kell a következő felmérés eredményeire, a nemzetközi (pl. USA) adatok azt mutatják, hogy a kalózkodás mértékének növekedése ellenére a szerzői jogi ágazat súlya mégis egyre nő.

A szerzői jogosultak veszteségei persze nem feltétlenül és nem minden esetben jelentkeznek az ágazat egészét tekintve veszteségként. Igaz ez nemcsak a tág, de a szűk értelemben vett ágazatra is. Így például egy kalóz internetes filmforgalmazó vállalkozás tevékenysége ugyan kétségkívül kárt okoz a filmek gyártóinak, forgalmazóinak, ugyanakkor az ilyen vállalkozások tevékenysége serkenti a lakossági üresképhordozó-vásárlást, hiszen az internetfogyasztók ahhoz, hogy a kalóz internetes site-okról saját tévékészülékükön megnézhető formában filmeket tölthessenek le, nagy mennyiségben használnak fel üres DVD-lemezeket. Az internetes filmkalózkodás tehát ugyan bevételkiesésben megjelenő károkat okoz a szerzői jogosultaknak, hatására ugyanakkor a tág értelemben vett szerzői jogi ágazathoz tartozó képhordozó-előállítói, illetve kereskedelmi ipar valószínűleg kifejezetten növekszik.

Az internetes példánál maradván: a filmek és egyéb szerzői jogi tartalmak jogosulatlan internetes feltöltése és közvetítése kétségkívül ugyancsak jelentős veszteségeket okoz a szerzői jogosultaknak, az internetszolgáltatói, illetve távközlési iparág fejlődése szempontjából azonban elengedhetetlen, hogy a világhálón minél több és minél nagyobb tömegű tartalom

⁹ International Intellectual Property Alliance – 2006 Special 301 Report – Hungary; www.iipa.com

kerüljön továbbításra, minél nagyobb forgalom mellett. Ez viszont azt jelenti, hogy a szűk értelemben vett szerzői jogi ágazat (amelyhez a WIPO módszertani útmutatója alapján a tartalomközvetítéssel foglalkozó iparágak is tartoznak) teljesítőképessége az internetes kalózkodás hatására nem feltétlenül csökken, sőt lehet, hogy éppenséggel növekedés lesz megállapítható.

A szerzői jogosultti piacvesztés lehetséges okai

A fenti összefüggések komplexitása, közgazdasági tartalmának pontos ismerete ellenére azonban nagy biztonsággal kimondható, hogy abszolút mértékben akár növekedjék, akár csökkenjen egyes védett tartalmak eladási volumene, a szerzői jogosultak különböző kimutatásokban szereplő piacvesztése nem feltétlenül jár együtt a szerzői jogi ágazat összességének zsugorodásával. Megállapítható, hogy a szerzői jogosultakat érintő veszteség jelentős része az ágazaton belül, más piaci szereplőknél jelentkezik. A veszteségek egy másik része olyan tevékenységek következménye, amelyek pedig részben vagy teljes mértékben kívül esnek mind a szerzők, mind a szerzői jogi ipar más szereplőinek ellenőrzésén.

Ez utóbbi körbe tartozó nagyon fontos felhasználási terület a lakossági ún. szabad felhasználások köre, melyek a hatályos hazai szerzői jogi szabályok alapján a szerzői jogosultak hozzájárulása és a nekik történő díjfizetés nélkül folytathatóak. Az egyik legfontosabb és szerzői jogi szempontból történő megítélését tekintve leginkább vitákat keltő szabad felhasználási csoport a magáncélú másolások köre. Az mindenesetre elmondható, hogy nagymértékben torzíthatja a kalózkodás okozta veszteségekre vonatkozó statisztikákat, ha a magáncélú másolásokat, internetes letöltéseket is a kalózkodás területére soroljuk.

A szerzői jogosultak piacvesztésének okait tehát nemcsak a szerzői jogi kalózkodásban, illetve a kalózkodás elleni fellépés – az ún. jogérvényesítés – eredménytelenségében kell keresnünk. Az okok között legalább ilyen fontos, hogy a jogosultak, illetve azok jogképviseleti szervezetei nem érzékenyek eléggé a megváltozott fogyasztói igényekre, a piac változásaira nem reagálnak megfelelően, és elkerülik a valódi párbeszédet a szerzői jogi tartalmak terjesztésében és közvetítésében részt vevő legális felhasználói csoportokkal.

Válságjelenségek a szerzői jogban

A digitális korszak beköszöntével a műfelhasználás, illetve a műhöz való hozzájutás, a műélvezet természete alapvetően megváltozott. Sokan ezt a szerzői mű értékváltságként is emlegetik.

A mű értékváltsága azonban még nem indokolja annak a nagyszámú és mélyreható konfliktusnak létét, melyet ma a szerzőijog-tulajdonosok és jogkezelő szervezeteik elszenvednek. Most nem elsősorban a digitális műfelhasználás, az internet működése, a különböző digitális jogkezelési rendszerek, a DRM kapcsán gyakran emlegetett, alapvetően technikai

problémákra szeretnék utalni. Ezek és az ezekhez hasonló problémák csak tünetek, melyek kezelésére a szerzői jog képes lehet majd, ha a mögöttük húzódo társadalmi és gazdasági érdekek tisztázhatókká válnak.

Ami a mostani válságot megkülönbözteti a szerzői jog korábbi válságaitól, hogy most nemcsak a klasszikus szerző–felhasználó közötti érdekharc területén jelentkeznek az ellentétek, de a szerzői, szerzői képviselői csoportok a társadalom szinte egészével harcban állnak. Komoly gazdasági érdekellentétek mutatkoznak a jogosultak egymás közti viszonyában, azaz a szerzői és az ún. szerzői joggal szomszédos jogi jogosultak között, hiszen végső soron mindannyian ugyanazon a piacon, ugyanazon felhasználói körrel szemben igyekeznek gazdasági érdekeiket érvényesíteni, méghozzá egymással konkurálva.

Éles a szerzői jogkezelő szervezetek és a felhasználók, elsősorban a rádió-, televíziószervezetek, továbbá az informatikai, távközlési cégek közötti harc.

Ahogy pedig az előzőekben utaltunk rá, feszültségekkel, ellentétekkel terhelt a jogosultak és a széles közönség kapcsolata (a legmarkánsabb példa erre az internetes letöltésekkel, illetve a magáncélú másolásokkal kapcsolatos konfliktus).

Nem ellentmondásmentes azonban a jogosultak és az állam, a kultúrpolitika kapcsolata sem. Különösen a különböző közép-kelet-európai gazdaságokban figyelhető meg a kultúra támogatásának csökkenése, az elvonások, a támogatások kiosztásával kapcsolatos visszasságok miatti konfliktus a szerzői jogosultak és a kulturális kormányzat között.

Mindezekhez a konfliktusokhoz kapcsolódnak a szerzői jog, a jogelmélet és a joggyakorlat súlyos gondjai, együtt keletkeztetve a szerzői jog mai válságát.

Kiútkeresés

Mára mind a szerzői jogi elméleti szakemberek, mind pedig a szerzői jogi szakmai, valamint a jogkezelő szervezetek számára nyilvánvalóvá vált, hogy az előzőekben hivatkozott problémákat nem lehet egyszerűen az eddigi defenzív megközelítéssel, a maximális védelem, a védelmi szint növelése útján megoldani. Nem lehet megoldás a védelmi idők további növelése, a szabad felhasználási esetkörök bonyolult, a társadalom, szerzői jogászokon kívüli köre számára teljességgel érthetetlen szabályok útján való szűkítése. Önmagában a jogérvényesítési jogszabályok reformja sem segít, mert a problémák jelentős részét úgysem lehet a bírósági tárgyalóterekben megoldani.

Megjelentek gyökeresen új megoldási javaslatok is, melyek a szerzői jogi rendszer teljes reformjának szükségességét hirdetik. Ide tartozik a creative commons mozgalom is, melyet a MIE szerzői jogi szakosztálya nagyon helyesen úgy értékelt, mint egy alapvetően „helyes diagnózist”. A helyes diagnózisra azonban a creative commons nem ad igazán használható megoldási javaslatot, mert a szerzői műveknek és a felhasználási módoknak csak egy szűk körére van tekintettel, és figyelmen kívül hagyja egy sor nagy gazdasági súllyal rendelkező műtípus és felhasználási mód sajátosságait. Teljes mértékben tiszteletben tartom a szerző

kizárólagos jogát, hogy művét, akár a nyilvánosság széles köre számára, jogosítottá tehesse az ahhoz való szabad hozzáférés, illetve a mű továbbfejlesztése, átdolgozása, feldolgozása céljából (még ha számos jogtechnikai kérdést fel is vet ez a rendszer). Nem hiszem azonban, hogy a creative commons által javasolt jogosítási mechanizmus és a jogosítás kereteinek meghatározása a gyakorlatban kivitelezhető lenne pl. a filmiparban, a filmforgalmazásban, a sokszerzős, együttesen létrehozott művek esetén, az alapvetően forgalmazási típusú, kereskedelmi felhasználások esetén. Nem beszélve arról, hogy ez az új kezdeményezés nyilvánvalóan „nem segít” a már meglévő védett szerzői műveken, melyek nagy tömegét a különböző felhasználók, rádió-, televíziószervezetek, internetes tartalomszolgáltatók, könyvkiadók még jó ideig közvetíteni, terjeszteni fogják.

A modellek és kiutak keresése közben talán megfontolásra érdemes lehet olyan megoldások kialakítására törekedni, melyek a különböző szerzői közös jogkezelő rendszerek együttműködésén alapulnak, és amelyekben e jogkezelő szervezetek az eddigi passzív, defenzív politikával szemben sokkal inkább aktív, kezdeményező szerepet vállalnak. Ebben a körben elsősorban az archív, a sokszerzős művek új típusú digitális felhasználásainak jogosításáról lehet szó olyan esetekben, amikor valamely felhasználási mód tekintetében a digitális felhasználási jogok a régi jogszabályok alapján nem rendelkezhetők egyetlen jogosult szervezethez, azokról a régi szerzői jogi szabályok, internet és digitális technika nem lévén, nem rendelkeztek.

Általában nagy lehetőség lehet abban, hogy az archív tartalmak, szerzői művek új típusú digitális, online felhasználásait oly módon tegyük lehetővé, illetve kifejezetten ösztönözzük, hogy a felhasználás a közös jogkezelők és a felhasználók között kialakított aktív együttműködésen alapulva, minél magasabb technikai, minőségi színvonalon valósuljon meg.

Az archív tartalmak felhasználásán túl az ilyen, a különböző közös jogkezelő szervezetek és a felhasználók közötti együttműködésen alapuló rendszerek alkalmasak lehetnének arra is, hogy a klasszikus közös jogkezelési tevékenység mellett, ahhoz szorosan kapcsolódóan – szigorúan önkéntes alapon – azon független szerzők műveit is befogadják, illetve képviseljék, akik nem tartoznak valamely nagy nemzetközi szórakoztatóipari vállalatcsoporthoz, illetve akiknek művei, jogai ily módon nem szállnak át valamely nagy nemzetközi jogtulajdonosi csoport katalógusába.

A szerzői közös jogkezelő szervezetek könnyen válhatnak a nemzeti kulturális javak jogkezelőivé a legkülönbözőbb műfajokban. Ehhez nem lenne szükség a szerzői jogszabályok külön módosítására sem, pusztán szemléletmódbeli változtatásra.

A szemléletváltás terén a közös jogkezelők legfontosabb feladatait a következőkben látom:

- Visszatérés a közös jogkezelés 90-es évek elején kialakított nemzetközi elveihez, melyek alapvetően a szerzői kizárólagos jogok tiszteletben tartásán alapultak.
- Az új digitális piac sajátosságainak megismerését célzó nyitott és párbeszédre alapuló üzletpolitika folytatása.

- A klasszikus „gyenge szerző – erős felhasználó” kommunikációs/jogérvényesítési stratégia helyett párbeszéd kialakítása a jogkövető felhasználói partnerekkel.
- A műfelhasználás folyamatának közgazdasági elemzésével alternatív üzleti modellek kidolgozására törekvés a felhasználókkal, különösen a távközlési és informatikai vállalatokkal.
- A felhasználás aktív ösztönzése, keretjogosítási rendszerek létrehozása annak érdekében, hogy ne csak teljes mértékben külső szemlélője legyen a közös jogkezelő szervezet a művek digitális közvetítésének.
- Aktív együttműködés a különböző audio-, illetve audiovizuális archívumokkal a felhasználások ösztönzése érdekében.

Az előzőek szerinti gondolatok alapvetően a szerzői jogi ipar területén szerzett egyes gyakorlati tapasztalataimból kiindulva, a jobbítás szándékával születtek. Nagy lehetőséget látok a közép-kelet-európai jogkezelő szervezetek előtt, amennyiben nyitott, kezdeményező és párbeszédre kész üzletpolitikát folytatnak. Maga a régió is alkalmas az új típusú modellek kidolgozására, kipróbálására.